

ЈУ ЗАВОД ЗА СОЦИЈАЛНИ ДЕЈНОСТИ – СКОПЈЕ

***ВРСНИЧКО НАСИЛСТВО
- И ВИЕ МОЖЕ ДА ГО СПРЕЧИТЕ НАСИЛСТВОТО
ПОМЕЃУ ДЕЦАТА -***

Брошура наменета на наставници од училиштата

1. Врсничко насилство (поим и форми на врсничко насилство)

1. Што е врсничко насилство или насилство меѓу деца?

Насилството меѓу врсници познато е и под терминот булинг (bullying) или во превод злоупотреба, силеџиство, малтретирање. За врсничко насилство станува збор кога:

- се манифестираат негативни (агресивни), намерни постапки меѓу децата или кога едно или група на деца постојано вознемируваат, напаѓаат или повредуваат друго дете кое не може да се одбрани;
- тоа се долготрајни и повторливи негативни постапки, задевање или настојување да се зададе повреда или друг вид на непријатност и штета, со намера другиот да се заплаши или повреди;
- има асиметричен однос на силите, агресија на посилниот кон послабиот, кога детето изложено на насилство се брани со тешкотии или покажува беспомошност.

2. Што не е врсничко насилство?

- еднократен инцидент кој не се повторува;
- пријателско несогласување или расправија;
- ненамерно нанесување на болка.

3. Каде може да се случи насилството помеѓу деца?

Насекаде во училиштето, во училишната зграда (училница, ходници, WC, тераса, спортска сала и други помошни простории), во училишниот двор, по пат до училиште, на роденден, спортски натпревар, на екскурзии, излети и сл.

Најчесто тоа се места каде што нема присуство на возрасни.

4. Форми на насилство помеѓу деца

Најчесто се јавува во два основни облика: физички и вербално насилство.

- **Физичко насилство** е највоочлив облик и подразбира удирање, клоцање, туркање, штипење, кубењена коса, удирање на шамар и сл.;

- **Вербалното насилство** најчесто го следи физичкото и подразбира навредување, ширење на гласини, исмевање, постојано задевање.

Во наведените основни облици на насилство се издвојуваат четири подгрупи:

- **Емоционално насилство** е пропратен дел на основните два вида насилство и подразбира намерно исклучување на детето од заеднички активности во одделението или групата, игнорирање, упатување на навредливи зборови, омаловажување, исмејување, нанесување на психичка болка како последица на другите видови насилство;
- **Сексуално насилство** подразбира несакан физички контакт (допирање и удирање по интимни делови, прикажување на порнографска содржина, сексуален акт, насилно соблекување и сл.) и навредливи коментари со сексуална содржина;
- **Културално насилство** подразбира навреди на национална, етничка или расна основа;
- **Економско насилство** вклучува кражба и изнудување на пари и други вредни предмети.

Праксата покажува и нови, современи форми на насилство. Насилството преку интернет го вклучува и таканареченото сајбер насилство – **сајбербулинг** (Cyberbullying), кое претставува насилство преку користење на компјутер и мобилен телефон. Тоа подразбира праќање на навредувачки СМС и ММС пораки, фото и видеоклипови, праќање на имејл, чет, блогови (место каде што се случува директна комуникација на лица со размена на информации, мислења, активности и сл.), посетување на веб-страници со несоодветни содржини, насилство преку користење на социјалните мрежи какви што се Фејсбук, Инстаграм, Вајбер, Скајп и слични апликации.

Главните карактеристики на оваа форма на насилство:

- Комуникација е анонимна. Најчесто скриени под лажни имиња, прекари, децата имаат чувство на голема слобода која е нереална и се многу отворени да споделат лични, интимни содржини што не би го направиле во реалната комуникација;
- Пораката што ја праќа личноста е полесна за пренос бидејќи недостига повратната информација од другата страна, каков што е говорот на телото, различни изрази на лицето и гестовите, а можеби и директен напад, што тука е неостварлив и изоставен;
- Нападите можат да бидат :

Директни - кога кон детето се праќаат вознемирувачки пораки на мобилен телефон, по имејл и четови, потоа вознемирувачки фотографии по пат на ММС-пораки на мобилен телефон или на социјалните мрежи, порнографски содржини или вируси по пат на електронската пошта или социјалните мрежи, потоа кога има групно отфрлање, исклучување на детето од комуникација на социјалните мрежи со другите и негова изолација;

Индиректен напад е кога на детето ќе му се украде или ќе му се промени лозинката, па се објавуваат негови приватни податоци или пак измислени, невистинити податоци за него на четови, блогови или интернет-страници и на социјалните мрежи.

Ова насилство може да биде многу посериозно од реалното бидејќи:

- може да биде присутно постојано, односно 24 часа;
- може да се надополнува и да трае;
- да вклучи цела мрежа на деца, за кратко време да се вклучат многу деца;
- детето кое е вознемирувано често не се чувствува безбедно ниту во својот дом и се јавува силно чувство на страв и несигурност.

II. Фактори на ризик кои влијаат детето да се однесува насилно

Може да постојат повеќе фактори за појава на насилно однесување на детето кои се преплетуваат меѓусебе. Одредени белези/карактеристики на семејството, индивидуалните особини на детето или училиштето може да поттикнат или да спречат појава на насилно однесување кај децата. Други фактори кои влијаат се медиуми, интернет, врсничката група и пошироката социјална средина.

1. Семејството како ризик фактор за појава на насилно однесување кај детето

- недостаток на грижа, љубов и топлина од родителите;
- недоволен родителски надзор;
- семејно насилство;
- користење на физички казни спрема детето;
- попустлив, подводлив и индиферентен родителски воспитен стил;
- семејни кризи (драстична и нагла промена во материјалниот статус на семејството; развод на родителите; болест или смрт на член од семејството и сл.)

2. Индивидуалните особини на детето

- трауматизирано дете;

- импулсивно дете со брзи реакции;
- низок праг на толеранција;
- егоцентричност;
- пронаоѓа брзи „решенија“ за фрустрирачки ситуации.

3. Училиштето и училишната средина

- неадаптирано дете во училишната средина;
- чувство на неприфатеност и отфрленост од наставникот и другите ученици;
- недостаток на блискост со наставник или друго дете;
- недостаток на надзор од страна на наставниците;
- недостаток на адекватни реакции од страна на наставникот.

III. Знаци на насилство (насилно дете, дете жртва, деца сведоци, разлики меѓу врсничко насилство во група на момчиња и група на девојчиња)

1. Како да се препознае насилно дете:

- Има потреба за моќ, контрола и доминација ;
- Физички е посилен и поголемо;
- Нема емпатија за другите;
- Висока самодоверба;
- Импулсивно;
- Не прифаќа и тешко поднесува неуспех;
- Агресивно;
- Не почитува училишни правила и наставници;
- Не прифаќа неуспех, нема толеранција, не прифаќа различности;
- Водени се од желбата и импулсивно ги задоволува сопствените потреби;
- Имаат потреба за стекнување на материјална корист.

Детето кое врши насилство во училиште:

- Најчесто и самото е изложено на насилство и го имитира насилникот (татко, мајка, постар брат/сестра, другар...);
- Семејно насилство или живее со авторитарен родител кој применува казни;
- Не знае подобри начини на комуникација со врсници;
- Кога има проблеми, најчесто е агресивно и насилно го разрешува проблемот;
- Може да биде наведено или поттикнато на насилство од друго лице-врсник/возрасен;
- Може да биде организатор на насилството, а не и директен сторител;
- Често е несигурно, со ниска самопочит и агресивноста е одбрана и прикривање на својата внатрешна слабост или напнатост.

2. Како да се препознае дете жртва на врсничко насилство:

- Несигурно и мирно дете;
- Повлечено;
- Плашливо;
- Има мал број или воопшто нема пријатели;
- Физички е слабо или многу крупно дете;
- Ниско ниво на самодоверба;
- Хронично болно, дете со попреченост или талентирано дете;
- Осамено дете;
- Различно од другите по однесување, облекување, движење...;
- Со солиден училишен успех;
- Дете од сиромашно семејство;
- Дете жртва на семејно насилство;
- Дете од различни етнички, религиски или социјални групи;
- Ново дете во одделението/класот.

Децата кои се изложени на насилство најчесто се:

- Физички повредени;
- Емоционално повредени и тажни;
- Нерасположени за другарување;
- Несреќни;

Имаат:

- Несоница или ноќни кошмари;
- Ноќно мокрење или дефекација;
- Главоболки;
- Регрес во однесување;
- „Утрински“ болки во стомак, нагон за повраќање;
- Пореметување во исхраната (анорексија/булимија).

Манифестираат:

- Не сака да оди на училиште и отсуство на настава;
- Го менуваат патот до училиште или бара некој возрасен да го придружува;
- Плашливост;
- Повлеченост;

- Раздразливост;
- Не комуницираат со возрасни и деца;
- Недоверба кон возрасни;
- Слабо или воопшто не учат.

3. Набљудувачи или сведоци на врсничко насилство

Трета значајна и најбројна група на деца која исто така трпи последици од врсничкото насилство, а на кои често се заборава, се децата набљудувачи или сведоци. Оваа група на деца ги трпат истите или слични последици од насилството како и жртвата но со помал интензитет. Но најчесто се заплашени и чувствуваат страв истото да не им се случи и на нив.

4. Насилство помеѓу момчиња

- Момчињата се почесто изложени на врсничко насилство;
- Почесто учествуваат во врсничко насилство;
- Применуваат физичко насилство, навредливи прекари, исмејување, заканување, пцости...
- Одземаат лични предмети од децата (пари, клучеви, мобилен телефон...), нанесуваат штета на личните работи на децата (фрлаат или кинат ранец, патики, спортска опрема, облека...)

5. Насилство помеѓу девојчиња

- Користат посуптилни форми на насилство: исклучување од група, озборување, изолирање, исмејување, уценување, игнорирање, потценување, омаловажување...

- Користат негативни и погрдни коментари за самото дете или за неговите родители, браќа, сестри и др. членови од семејството
- Прават мрежа на поддршка за булингот помеѓу децата, брзо го шират кругот на поддржувачи, а со тоа штетата врз детето жртва е поголема и потешка;
- Често насилното девојче го крие својот идентитет и во јавноста користи друго дете.

ВАЖНО!

Последици од насилство

- Последиците од насилството го загрозуваат физичкото и менталното здравје на детето и може да бидат долготрајни како за детето жртва, така и за насилното дете;
- Децата кои се долго време изложени на врсничко насилство, понекогаш суицидот го гледатт како единствен излез од ситуацијата.

IV. Што да преземе училиштето за да се спречи врсничко насилство:

1. Формирање на Тим за заштита на децата од насилство

- Училиштето формира **Тим за заштита на децата од насилство**, кој се грижи за безбедност и заштита на учениците од насилство;
- Тимот за заштита од насилство треба да го сочинуваат вработените во установата: директор, стручни соработници (педагог, психолог, дефектолог, социјален работник) или одделенски наставници, како и наставници од предметната настава;
- Тимот треба да биде составен од 3 до 5 члена, а нивниот состав секоја година се ревидира, со можност за промена на одредени членови;
- Тимот предлага, планира, изработува Програма за заштита на децата од насилство, односно протоколи, процедури за заштита на децата од насилство, кои се составен дел од Годишната програма на работа на училиштето. Програмата ги вклучува учениците, родителите, наставниците и другите вработени во установата;
- Го известува Наставничкиот совет за планираните активности и планира и учествува во реализација на стручно усовршување на вработените во областа на превенција од насилство;
- Спроведува обуки за ненасилна комуникација и врсничко посредување;
- Соработува со родителите преку Советот на родители и со други стручни лица од релевантни институции и установи во локалната заедница заради сеопфатна заштита на децата од насилство, пријавува во Брза помош кога на ученик му е потребна медицинска интервенција, со центар за социјална работа, полиција кога постои сомнеж за сторено кривично дело или кога детето е жртва на каков било вид на насилство сторено во или надвор од училиштето;

- Води евиденција за насилството во училиштето и изработува извештај за реализација на спроведените мерки за заштита, кој е составен дел од Годишниот извештај за работа на училиштето.

2. Изработка на Програма за заштита на децата од насилство

Не постои една општа програма применлива за сите училишта. Таа се изработува врз основа на сознанијата кои училиштето ги добива преку самоевалуација. Програмата за заштита на децата од насилство треба да го содржи следново:

- Основните принципи и начела согласно Конвенцијата за правата на детето, кои се и рамка за дејствување. Тие се: право на живот, опстанок и развој, најдобриот интерес на детето, недискриминација и еднаквост, поголемо учество на децата;
- Усогласување со постојните подзаконски акти;
- Дефинирање на најчестите видови на насилство во училиштата – физичко, психичко, социјално, сексуално, електронско насилство;
- Превентивни активности – создавање безбедна средина за живот и работа на учениците. Што сè треба да направи училиштето за да се спречи и намали насилството и да се следат ефектите од превенцијата;
- Мерки на интервенција – што се презема кога ќе се случи насилство, злоупотреба и занемарување, кои процедури се користат, како се поделени улогите и одговорностите на сите членови во училиштето

ПРЕВЕНЦИЈАТА Е ПРИОРИТЕТ !

Превенцијата на насилството во училиштата претставува збир на мерки и активности кои имаат за цел создавање безбедно, сигурно и заштитено опкружување, развивање и негување на атмосфера на соработка, почитување на различностите, конструктивна комуникација и следење на одредени правила на однесување во рамките на воспитно-образовните активности, развивање на вештини за препознавање и ефикасно реагирање во ситуации на насилство.

3. Активности на Тимот за заштита на децата кои се преземаат како превентивни мерки за заштита и безбедност се:

- Подигање на нивото на свеста и чувствителноста кај учениците, родителите и сите вработени за препознавање на насилството, злоупотребата и занемарувањето;
- Дефинирање на правила на однесување – Кодекс на однесување во училиштето и последиците од непочитување на правилата (изрекување на педагошки мерки, општествена одговорност и сл.);
- Запознавање на наставниците и помошниот технички персонал со дефинирањето на улогите и одговорностите на секој член во примената на процедурите и постапките при насилство;
- Организирање обуки за ненасилна комуникација и конструктивно решавање на конфликти за наставниот кадар и за учениците, теми поврзани со булингот и последиците од ваквото однесување, со електронското насилство, семејното насилство, насилството во врски и сл.;
- Поттикнување на учениците кон нивна сè поголема вклученост во превенција на насилството и при интервенција, организирајќи обуки за врсничко посредување,

праќајќи ученици на дополнителни едукации на темата насилство организирани од градот, локалната заедница, граѓански организации;

- Организирање на разговори, трибини, претстави, изложби за безбедност и заштита на децата од насилство во рамки на училиштето, но и во соработка со Тимовите за заштита на деца од насилство од другите училишта во општината, при што се прави размена на искуствата на децата и наставниците;
- Се грижи за вмрежување на сите клучни носители за превенција на насилството и спроведување на одлуките на Советот на родители, Училишниот одбор, Ученичкиот парламент, Наставничкиот совет;
- Организира дежурства за наставниците и помошниот технички персонал во училиштето;
- Во соработка со Советот на родители и Наставничкиот колегиум, ангажира Служба за обезбедување како дополнителен ресурс на училиштето за превенција и интервенција од насилство;
- Соработува со Здравствениот дом, Црвениот крст и Центарот за социјална работа во својата општина, како и со органите од локалната самоуправа.

4. Што кога и покрај се ќе се појави врсничко насилство во училиштето **- Интервенции во случаи на насилно однесување-**

Интервенцијата се однесува на соодветна реакција од училишните служби во ситуации кога има сомнение или се случило насилство или злоупотреба.

Целта на интервенцијата е, пред сè, да се запре насилството и злоупотребата, да му се обезбеди сигурност на детето, да се намали ризикот од повторување на насилството и да се ублажат и отстранат последиците од него. Интервенцијата го опфаќа следново:

- Усогласена и доследна примена на утврдените постапки и процедури во ситуации на насилство;
- Соработка со релевантните институции и служби;
- Континуирано евидентирање на случаите на насилство, следење и вреднување на видовите и зачестеноста на насилството по пат на истражување, забележување и проверка;
- Давање поддршка на децата кои трпат насилство;
- Работа со децата кои вршат насилство;
- Зајакнување на децата кои се набљудувачи на насилството и насоки за конструктивно реагирање;
- Советодавна работа со родителите на децата кои трпат насилство и на децата кои вршат насилство.

Важни прашања за кои треба да се размислува кога ќе се случи насилство

Најчестите облици на насилство обично се поделени на три нивоа:

- ✓ Ситуации на прво ниво, кои се случуваат меѓу децата/учениците, ги решава самостојно наставникот/воспитувачот/одделенскиот раководител;
- ✓ На второ ниво наставник/воспитувач/одделенски раководител во соработка со Тимот за заштита на децата од насилство;
- ✓ На третото ниво покрај Тимот, вклучување и на другите институции/служби за заштита на децата од насилство.

ВАЖНО!

- Секое дете има право да расте без насилство, повреди или злоупотреба;
- Проблем е однесувањето кое детето го манифестира, а не самото дете;
- И на детето жртва и на насилното дете им треба помош;
- Вклучете ги родителите/старателите;
- Во училиште никој не смее да биде насилен, ниту учениците, ниту наставниците и други вработени;
- Секое однесување кое сакаме децата да го следат, потребно е самите да им го покажеме како позитивен модел на однесување;
- За секое насилно однесување со Закон се пропишани казни;
- Училиштето мора да биде место каде сите ќе се чувствуваат безбедно, сигурно и заштитено.

Листа на идеи, акции на превентивно делување на училиштето:

А). во кои се вклучени децата:

- Недела посветена на активности против насилство;
- Денови на толеранција;
- Месец на убави зборови и позитивни пораки;
- Ден на пријателство;
- Хуманитарни акции;
- Кутија на доверба;
- Рубрика во училишното списани со тема насилство и дел на web страната на училиштето;
- Квизови, натпревари;
- Маркирање на ризилни места во училиштето;
- Спортски натпревари;
- Електронски презентации, брошури, прирачници;
- Игри за превенција од насилство;

- Училишен ѕид со графити;
- Училишен СОС телефон;
- Училишен разглас, радио;
- Играње театар, драма, музички настапи со порака „Стоп за насилството“;
- „Топ листа на теми“ – со гости/професионалци од другите служби;
- Катче за совети;
- Врсничка медијација;
- Ученички парламент;
- Избор на топ листа на најдобри постапки од ученици и др.

Б). во кои се вклучени возрасни (наставници, родители):

- Остварување на добра комуникација помеѓу родителите и наставниците;
- Поттикнување и наградување на добра пракса;
- Објавување на добри примери на разглас, на web страна, во училишно списание;
- Одржување на групи за позитивно родителство;
- Изработка на постери и изложување низ училиштето;
- Организирање на трибини, дебати, тркалезни маси со вклучување на целата локална заедница за проблемите со врсничко насилство;

Добро да знаеме дека:

Во светот и кај нас спроведени се низа истражувања за врсничкото насилство. Добиените резултати од истражувањата спроведени од ОН покажуваат:

- повеќе од 20% на деца на возраст од 13 до 15 години, од 106 земји, изјавиле дека во последниот месец барем еднаш имале искуство со врсничко насилство;
- на глобално ниво 16% до 19% од децата се жртви на врсничко насилство;
- насилството најчесто се случува помеѓу четвртто и деветто одделение;
- 71% од наставниците во светски рамки не преземаат ништо и не се обзираат на врсничкото насилство;
- Насилното однесување се учи рано и на мала возраст и тешко се менува.

Истражувањата спроведени кај нас (Студија за иницијалната состојба со насилството во основните училишта и Запирање на насилството во училиштата – упатство за наставници прикажани во Стратегијата за намалување на насилството во училиштата 2012 – 2015) покажуваат:

- 15 % од девојчињата и 40 % од момчињата учествувале во тепачки;
- 36 % од учениците биле изложени на навредување и исмевање;
- Тепачки меѓу учениците: 29 %;
- Тепачки меѓу ученици од различна етничка припадност: 15 %
- Уништување на училишниот инвентар (клупи, столчиња, прозорци): 15 %
- Тепачки меѓу девојчиња и момчиња: 8 %
- Навредување на учениците од страна на наставниците: 11 %
- Физичко казнување на учениците од страна на наставниците: 10 %
- Навредување на наставниците од страна на учениците 9%.

Примери за постери кои може да се искористат во вашето училиште:

Кампања против врничко насилство: Програма за мировно образование - Прва детска амбасада во светот МЕАШИ

ЗНАЕВТЕ ЛИ ДЕКА

ОКОЛУ 1 МИЛИЈАРДА ДЕЦА СЕ СООЧУВААТ СО **НАСИЛСТВО**.

Во Македонија речиси половина од ДЕЦАТА на возраст од **2-14** години ДОНИВУВААТ ФИЗИЧКО **КАЗНУВАЊЕ** ВО ДОМОТ.

8 од **10** РОДИТЕЛИ ИЗВЕСТУВААТ ЗА КОРИСТЕЊЕ НАСИЛНИ МЕТОДИ ЗА ДА ГИ ОДГЛЕДУВААТ ДЕЦАТА.

ПОЛОВИНА од ТИНЕЈџЕРИТЕ ВО СВЕТОТ СЕ СООЧУВААТ СО **ВРСНИЧКО НАСИЛСТВО**.

СЕКОЈ ДЕН 42% од **13-15** ГОДИШНИ МОМЧИЊА И ДЕВОЈЧИЊА ПРИЈАВУВААТ ДЕКА СЕ **МАЛТРЕТИРАНИ** ВО УЧИЛИШТЕ.

НАСИЛСТВО СЕ СЛУЧУВА И НА **ИНТЕРНЕТ** - КАДЕ СТОРИТЕЛИТЕ ОСТАНУВААТ **АНОНИМНИ**, НО ПОСЛЕДИЦИТЕ **КАТАСТРОФАЛНИ**.

НИЕДНО ДЕТЕ НЕ ТРЕБА ДА РАСТЕ СО СТРАВ!

Користена литература:

1. Практичен прирачник за превенција и интервенција при насилство, злоупотреба и занемарување во училиштата / Александра Прошева, Мери Бошкова. - Скопје : ХЕРА - Асоцијација за здравствена едукација и истражување, 2018;
2. https://www.unicef.org/montenegro/BZR_za_web_final.pdf
3. <https://www.poliklinika-djeca.hr>
4. www.os-smiljevac.hr/.../Bullying_and_your_child